

"הקונפליקט המשולש" עמדות של משפחות עובדות ולומדות בקונפליקט משפחה, קריירה ולימודים גבוהים – ניתוח מגדרי

תקציר: מטרת המחקר היא לבדוק בניתוח מגדרי מהם הגורמים וההשלכות של "הקונפליקט המשולש" שחווים הורים עובדים אשר בוחרים להוסיף למשוואה לימודים גבוהים. הנושא של למידה לאורך החיים (lifelong learning) נעשה בשנים האחרונות חיוני לאדם העובד שחייב לפתח כישורים ומיומנויות חדשים כדי להתמודד עם אי בטחון תעסוקתי ועם הצורך להתקדם ולהצליח. נושא נוסף שנבדק במחקר הוא עמדות הסביבה החברתית ועמדותיהם של ההורים אשר אתגרו את שגרת חייהם ומתמודדים עם מצב שבו אחד מבני הזוג או שניהם מגדלים ילדים, עובדים בשכר ולומדים באקדמיה. יצוין כי מעטים המחקרים אשר עסקו בנושא זה, ועד היום התייחסו רובם ככולם לנשים וחקרו נשים. היום, כאשר יותר ויותר גברים מבקשים להיות מעורבים בגידול ילדיהם ואף משתתפים יותר במטלות הבית, מתבקש לבדוק גם את מצבם של הגברים בקונפליקט המשולש, מתוך הנחה כי מתחילים להירקם כאן איזון ושוויון. אוכלוסיית המחקר כללה 82 נבדקים: 41 נשים ו-41 גברים בני 25-55. כל הנבדקים הם הורים לילדים קטנים ולמתבגרים שמתמודדים עם מציאות של טיפול במשפחה וקידום קריירה ובמקביל לימודים באקדמיה. ממצאי המחקר העיקריים: (א) הגורם הראשון והעיקרי מבין הגורמים המעכבים הורים ביציאה ללימודים גבוהים הוא הגורם הכלכלי; (ב) הגורם השני בהשפעתו הוא חוסר בפנאי; (ג) בנוגע לציפיות של הסביבה החברתית מהאם הלומדת נמצא כי לכאורה הסביבה תומכת בהורים הלומדים, אך מעמידה לאם רף לא מתפשר בכל הנוגע לטיפול בילדים ובאחזקת הבית; (ד) בנושא של זמן האיכות המשפחתי, אשר נבדק אף הוא, נמצא כי יש נטייה קלה והעדפה שהאב יצא ללימודים ולא האם אם השיקול של איבוד זמן האיכות המשפחתי עומד על הכף; (ה) מבחינת הגיל ועמדת הסביבה ליציאה ללימודים, נמצאה הסכמה שמוטב ללמוד בטרם הבאת הילדים לעולם מאשר במקביל לגידולם, כשבצעם הסביבה מתחשבת בקושי של הגברים יותר מאשר בקושי של הנשים; (ו) בנוגע לקשר בין התמיכה הזוגית והמשפחתית להצלחה בלימודים נמצא קשר חיובי חזק, כלומר התמיכה הזוגית היא קריטית להצלחה ולדרכון בלימודים. התמיכה מההורים נמצאה אף היא קשורה להצלחה ללימודים, אבל שנייה בחשיבותה; (ז) בתוך התא המשפחתי הגרעיני (עמדת בני הזוג) אשר חווה את הקונפליקט המשולש יש הסכמה שקיים קושי רב ביציאה

* אנו מודות לניר מילשטיין על היעוץ הסטטיסטי.

ללימודים, משמע בני הזוג ביחד או לחוד מודים כי קשה להם לצאת ללימודים חרף ההתמודדות המשותפת, שיתוף הפעולה והתמיכה ההדדית זה בזה.

מילות מפתח: "הקונפליקט המשולש", למידה לאורך החיים, משפחות כפולות קריירה, תמיכה זוגית ומשפחתית, ניתוח מגדרי.

1. סקירת ספרות

א. הון אנושי והשכלה בעולם העבודה המודרני

בעולם העבודה המודרני מתהווה דפוס חדש שבו אדם מחליף כמה מקצועות בימי חייו. לעומת העבר, שבו לעובד היו קריירה אחת, מעסיק אחד ומקצוע אחד, היום המצב שונה. ניהול הקריירה נתון בידי של הפרט, והוא מתמקד בצרכיו ובכישוריו האישיים. הגמישות של עולם העבודה מתירה למעסיק לפטר עובד ביתר קלות, וגם העובדים עשויים להיות נאמנים למסלול הקריירה שלהם ולפיכך להתקדם למשרה הבאה המציעה שכר ואתגר גבוהים יותר. השיח המחקרי מלמד שאדם מנווט את כישוריו ואת מקצועיותו ויכול לשווק אותם או לנטוש את המקצוע ולפנות לכיוון שונה לחלוטין. מחקרים שבחנו את דפוסי הקריירה של צעירים מצאו כי עובד שנכנס לשוק העבודה בגיל עשרים עשוי לעבור שמונה מקומות עבודה עד שימלאו לו 32 (Gioia & Herman, 2005).

שוק העבודה המורכב, המשתנה בקצב מהיר, מצריך פיתוח כישורים מקצועיים חדשים. כדי לשרוד בשוק העבודה המודרני על העובד להיות רב-תחומי, יצירתי, יזם, מיומן, מוכשר, ובעידן הכלכלה הגלובלית וההיי-טק, בעיקר בעל יכולת ללמוד לאורך כל החיים (lifelong learning). יש יותר מקום לעובד החדש, היוזם והמתחדש. כל אדם הוא עובד אינדיווידואלי, שהיצירתיות והיזמות האישיות שלו חשובות מאוד להישרדותו הכלכלית. העובדים החדשים צריכים להצטייד בכלים של גמישות מחשבתית, הסתגלות לשינויים, אופטימיות והתמודדות אפקטיבית עם לחץ הנובע מאי ביטחון תעסוקתי. בין השאר נדרש מהעובד המודרני להרחיב את השכלתו (ישראלי, 1999). כדי להסתגל בחברה המודרנית יש לפתח הזדמנויות שונות. הזדמנות חדשה אחת היא שילוב הגמישות והנגישות של השכלת מבוגרים. הזדמנות אחרת היא עידוד מבוגרים לשנות את הקריירה המקצועית העכשווית שלהם בכיוון של קריירות נדרשות בשוק העבודה ולעבור הכשרות מתאימות גם בגיל מתקדם. השכלת מבוגרים היא כלי חיוני המאפשר מימוש עצמי מכאן, ותרומה חברתית וכלכלית מכאן (שם).

יש בספרות כמה מודלים למבנה התעסוקה המשפחתית. שני המודלים בקצות הרצף הם המודל המסורתי שבו רק הבעל עובד ואילו האישה נשארת לטפל במשק הבית, וכנגדו

המודל הפוסט-מסורתי שבו הבעל והאישה יוצאים לעבוד אך אינם מחשיבים את הילדים כמגבלה להתקדמות מקצועית. מחקר שבדק את ההשפעה של המבנה התעסוקתי במשפחה על סיכויי ההצלחה בתפקידי ניהול, מדד את רמת השכר במשפחה (המשפחה כולה) ואת רמת הסיפוק מהעבודה ומצא כי משפחות פוסט-מסורתיות מרוצות יותר מהקריירה שלהן ומרמת השכר, והסיבה לכך היא התמיכה המשפחתית והחברתית (Schneer & Reitman, 1993). לדעת מור וגיא (2006), יש "אסטרטגיית ביניים" להתמודדות עם המודל הפוסט-מסורתי, הכוללת "צמצום מחויבות לעבודה" (עבודה במשרה חלקית) או "צמצום מחויבות למשפחה" המתבטאת בדחיית גיל הנישואין וההולדה.

ב. מה בין רכישת השכלה ובין עבודה

הסטודנט הישראלי הממוצע מתחיל את לימודיו על פי רוב בתום השירות הצבאי, והוצאותיו הכלכליות המרובות שוחקות את יכולותיו לממן את עצמו. גילו המאוחר של הסטודנט מוביל להתחייבויות נוספות (נישואין, ילדים), המקשות מלכתחילה על הבחירה בהשכלה ככיוון מועדף. זאת ועוד, שיעור ניכר מהסטודנטים משרתים במילואים, וגם שירות זה פוגע בהכנסתם (שפרמן, 2007). חוקרים מצאו כי סטודנטים המשלבים עבודה ולימודים חשופים ללחץ כפול, הן במסגרת העבודה והן במסגרת הלימודים. לחץ זה יכול להשפיע על מידת שביעות הרצון שלהם מחייהם ומעבודתם. מקורות הלחץ במסגרת העבודה הם עמידה בלוחות זמנים, עומס של שעות עבודה ותובענות של מקום עבודה. מקורות הלחץ במסגרת האקדמית קשורים לעמידה במטלות ובמבחנים וכן לעמידה בלוחות זמנים מוגדרים. לעתים נובע הלחץ מעצם השילוב של לימודים ועבודה אשר גורם לעומס מטלות רב ולשחיקה נפשית (קריב והיימן, 2004).

עם זאת, במחקר שנעשה באוניברסיטת תל אביב בשנת 2006 נמצא כי עבודה ולימודים במקביל תורמים להצלחה בלימודים. במחקר השתתפו 1,812 סטודנטים לתואר ראשון ושני, ונמצא כי סטודנט העובד במקביל ללימודיו, גם בעבודות פשוטות שאינן מקצועיות, צובר משאבים במהלך העבודה שמסייעים ישירות להצלחה בלימודים האקדמיים. משאבים אלו מתבטאים במימוניות מקצועיות שונות, בביטחון עצמי ובהון חברתי, ונמצאו כמסייעים ללימודים ומשפרים את שביעות הרצון מהעבודה ומהלימודים. עוד נמצא כי המשאבים הנצברים במקום הלימודים משפרים גם את שביעות הרצון מהעבודה (ינוס, 2008).

ג. למידת מבוגרים

למידה לאורך החיים היא המפתח למאה העשרים ואחת. שינוי זה מטרתו לתת כלים להבנת העולם, לסייע בשינויו ההכרחי, לעצב חברה צודקת ולאפשר לכל אדם להיות אזרח שווה

בעל זכויות וחובות. השכלת מבוגרים היא מכשיר חיוני המאפשר מימוש עצמי והשגת רמה אופטימלית של השתתפות חברתית ופוליטית. השכלת מבוגרים היא החיץ העיקרי כנגד נישול והרחקה של יחידים וקבוצות שאינם שייכים ל"זרם המרכזי". בתחום ההכשרה המקצועית לא די בחיזוק המיומנויות ובשיפור ההכשרה. יש צורך בהשכלה כללית המקנה יכולות ומיומנויות המאפשרות התמודדות עם חברת הידע ועם הכלכלה הגלובלית (ישראל, 1999).

על הקשר בין הלימוד לתחומי הלימוד אפשר להסיק בעקיפין ממחקרו של ג'יימסון (Jamieson, 2007). על פי הממצאים מהמחקר, מבוגרים נוטים יותר ללמוד מהמניעים הבאים: התפתחות אישית, פיתוח כישורים, מבט על החיים וחיפוש משמעות בחיים. ולפיכך נוטים יותר ללמוד את התחומים: אמנות, מדעי החברה, היסטוריה, ספרות, פילוסופיה, ארכאולוגיה ודת. החלוקה לשלבים בקבוצת המבוגרים היא משמעותית, שכן תפיסת ה"מבוגרים" את הלימודים משתנה עם הגיל, בהתאם למצבם האישי, הפיזי והבריאותי, ובהתאם לעבודתם ולקריירה שלהם, לקשריהם האישיים, המשפחתיים, החברתיים וכדומה. תפיסתם את הלימודים מתבטאת בהיבטים כמו המטרות, המוטיבציה והציפיות לתוצאות ותפוקות, דרכי הלמידה והמעורבות בתהליך, משאבי הזמן, העלות והמאמץ המושקעים בלימודים, היכולת והמגבלות הפיזיות והרוחניות (טוקטלי, 1994). גם גיל היציאה ללימודים נמצא בעל השפעה על סיכויי ההצלחה של הסטודנט ועל הכוחות המופעלים עליו. על סטודנטים מבוגרים יותר מופעל לחץ גדול יותר, הן מבחינה חברתית והן מבחינה תדמיתית, משפחתית וכו'. סטודנטים שיצאו ללימודים בגיל מבוגר, לאחר תקופה ארוכה שבה לא למדו, נמצאים בלחץ גדול יותר וסיכוייהם לסיים את הלימודים נמוכים יותר מאלו של סטודנטים צעירים (Holmes, 2005; Grayson & Grayson, 2003; Van Rhijn, 2011). יתר על כן, על הורים לומדים מופעל לחץ כבד יותר. עול הפרנסה של המשפחה כולה מוטל על כתפיהם, ועולם המושגים שלהם שונה משל סטודנטים אחרים, וגם הערכים, תחומי העניין וסדרי העדיפויות שלהם שונים (Padula, 1994). חיי החברה שלהם סובבים בעיקר סביב המשפחה, ואילו של הסטודנטים הצעירים סובבים סביב החברה הקרובה והם מפתחים לעצמם קשרים בתוך כותלי האוניברסיטה (Van Rhijn, 2011).

להלן השלבים של קבוצת הבוגרים: שלב הבגרות המוקדמת (20-35 לערך): על פי "השעון החברתי" זו תקופה של תחילת הקמת התא המשפחתי ובמקביל רכישת מקצוע לחיים; שלב הבגרות התיכונה (35-45): מבחינה תעסוקתית בני הגיל מרגישים ביטחון ולרוב מעמדם כהורים כבר יציב ואיתן; שלב הבגרות המאוחרת (45-60): ישנם ילדים בוגרים בבית וחלקם אף עזבו את הקן, ובעבודה עדיין יש שאיפה להתקדמות ולשמירה על הסטטוס. במישור האישי גיל המעבר והשינויים בעטיו עשויים לשמש מנוף ליציאה ללימודים. בשלב זה

יש ייצוג גבוה למין הנשי בלימודים גבוהים ביחס לשלבי הגיל האחרים (טוקטלי, 1994). הלימודים בתקופת הבגרות המאוחרת יכולים לנבוע ממשבר, "משבר" שיכול לשמש אפוא נקודת מוצא חשובה ללמידה. כהגדרתו של בובר, "הזדמנות פז ללמידה" (טוקטלי, 1997). ממחקרים שבהם נידונו ההבדלים בין נשים לגברים בנושא זה עלה כי על אף הקושי של יציאת נשים ללימודים גבוהים, נוכחותן של נשים בלימודים גבוהים במכללות בקנדה גבוהה הרבה יותר מזו של גברים. יתרה מכך, נוכחותן של אימהות גבוהה מנוכחותם של אבות בלימודים אקדמיים במכללות בקנדה. גם שיעור הגידול בקרב אימהות לומדות גדול מזה של אבות לומדים. באופן כללי, נוכחותם של הורים לומדים במכללות עומדת במשך השנים על ממוצע של 14% מסך התלמידים, כ-9% אימהות ורק 5% אבות, אף שנשים מעדיפות באופן שיטתי תוכניות לימוד קצרות ומתומצתות יותר מגברים (Van Rhijn, 2011). בדומה, מנתוני הלמ"ס (2013) בישראל עולה כי בשנת 1990 נשים היו לראשונה מחצית מכלל הלומדים לתואר ראשון בישראל. ואולם בשנים האחרונות מספר הנשים הלומדות לתואר ראשון גבוה בקביעות ממספר הגברים הלומדים לתואר ראשון. הנתונים משנת 2011/12 מלמדים כי שיעור הגברים הלומדים לתואר ראשון באוניברסיטאות עומד על 45.80%, ושיעור הנשים – על 54.20%. נתון זה דומה גם בשנים קודמות (1989-2011), כמו שאפשר לראות בלוח 1.

לוח 1: סטודנטים לתואר ראשון באוניברסיטאות, שנה א, באחוזים

מין	תש"ס 2009/10	תש"ע	תשע"א	תשע"ב
גברים	43.40	44.60	44.50	45.80
נשים	56.60	55.40	55.50	54.20

הדחף של נשים ללמוד במקביל לגידול הילדים ולקריירה נובע מהרצון להתחזק, להעצים את עצמן ולשדרג את מקומן בחברה. ברגע שהן עוברות את מחסום הפחד האישי מכישלון ומ"מה יגידו הילדים והבעל", הן עוברות לפאזה חדשה, שתאפשר להן לממש מטרות שאפילו לא העזו להציב לעצמן בראשית הדרך. אצל הגברים המצב אחר. הגבר ממוקד מטרה ומכוון אליה. המטרה היא להפיק את מרב התגמולים – השכר, הסטטוס והמקום בהיררכיה. לכן הגברים ממוקדים בחיפוש תועלת מהלמידה, ואילו הנשים שמות דגש על התפתחותן האישית ופחות על "מה יצא לי מזה". אין ספק שלמידה לאורך החיים היא אמצעי עיקרי להעצמת שני המינים ולהעשרתם האישית, והיא כלי מרכזי למימוש החזון של דמוקרטיה מגדרית הומניסטית ושוויונית (שחר, 2008).

ד. תפקידיהן של אימהות סטודנטיות עובדות

לתפקיד הכפול של אימהות לומדות יש השפעות רבות ושונות על האם וסביבתה. החוקרים מצביעים על שני מעגלים עיקריים: המעגל המשפחתי והמעגל החוץ-משפחתי, שיכול להיות בסיס להשפעה על המעגל משפחתי. המעגל החוץ-משפחתי עוסק ביחסה של האם ללימודיה, לחיי החברה שלה באוניברסיטה, למוטיבציה שלה, להישגיות שלה בלימודים ועוד. בתוך המעגל המשפחתי ללימודי האם השפעה חזקה מאוד על לימודי ילדיה בגיל בית ספר (Ricco & Sabet, 2009). יתר על כן, בניגוד לגברים הסטודנטים, מצופה מן הנשים להתאים ולסגל את תפקידן החדש כסטודנטיות מבלי להפחית במידה ניכרת את שאר מחויבויותיהן כגון רעיה, עקרת בית ואם (Mallinckrodt & leong, 1992) בתוך צור-קרספילו, 2001).

בעקבות זאת נוצר "מתח תפקידי" שהוא חוויה של אי נוחות, לחץ, דאגה, חרדה, מתח או תסכול בעת ביצוע התפקידים השונים. הגדרה זו מתקשרת להרגשה סובייקטיבית של חוסר יכולת למלא את ציפיות התפקיד במידה מספקת. מצב זה מאפיין את הנשים בעשורים האחרונים בעקבות יציאתן הגוברת לעבודה מחוץ לבית, גם כאשר הן מטופלות בילדים קטנים. היות שתפקידיה המסורתיים של האישה נותרו באחריותה, נוצר מצב שלחלק גדול מהאימהות ישנם תפקידים רבים, הכוללים הורות לילדים קטנים, עבודה ולעתים אף לימודים. ריבוי תפקידים זה יוצר לעתים מתח תפקיד (שקד, 2004).

הנתונים בארצות הברית מחזקים זאת. שיעור הנשים הרווקות שמסיימות לימודים גבוה משיעור הגברים, ואולם שיעור הנשים הנשואות הרשומות לתוכנית לימודים מלאה נמוך מזה של הגברים הנשואים. סטודנטיות נוטות להתחתן עם גברים שכבר סיימו את לימודיהם (Feldman, 1974). ממחקר אחר עולה כי הייצוג הגבוה ביותר בקרב הסטודנטים הוא של רווקות, ואילו אצל גברים יש ייצוג יתר דווקא לנשואים, בשל אורח החיים המאפשר לנשים רווקות יותר פעילות מחוץ לבית (Jamieson, 2007). לסיכומו של דבר, מעט המחקרים שבחנו את נושא הקונפליקט של הורים לומדים ו/או עובדים חוקרים בעיקר נשים. נמצאו אזכורים מעטים מאוד למצבם של הגברים במשוואה הזאת.

ה. תמיכה חברתית

תמיכה חברתית במובנה הפשוט היא מידת העזרה שמספקת החברה, אך ברור שמונח זה מורכב ביותר. בספרות כיום מקובל לחלק את המונח "תמיכה חברתית" לארבעה מדדים: 1. קבלת תמיכה הערכתית (appraisal), המתבטאת בעידוד ובחיזוק; 2. תמיכה אינפורמטיבית (information), הכוללת בין היתר קבלת מידע או עצה מן הסביבה; 3. תמיכה רגשית (emotional concern), המתבטאת בדאגה של האחר, באמפתיה ובאכפתיות מהסביבה

המעניקים לאדם הרגשת שייכות, זהות וביטחון; 4. תמיכה אינסטרומנטלית (instrumental), הכוללת קבלת משאבים, מיומנויות, סיוע חומרי או פיזי (צור-קרספילו, 2001; שקד, 2004). מקובל להתייחס לשני מקורות תמיכה עיקריים: מערכות תמיכה פורמליות (שירותי חינוך, בריאות וכו') ומערכות שאינן פורמליות (משפחה מורחבת וגרעינית – הורים ובן/בת הזוג – חברים ושכנים) (Caplan, 1974 בתוך שקד, 2004). אולדס (1986) מגדירה את מצבם של ההורים העובדים "עומס יתר", ומציינת שהנשים חוות "עומס יתר" גבוה יותר משל הגברים משום שהן מאמינות שבאופן טבעי עול המשפחה והבית מוטל עליהן והן מוטרדות מאין-ספור המטלות הקטנות שיש לבצע ולזכור. האישה, לדבריה, צריכה לתמוך בבעלה, לעזור ולסייע לו אפילו בפרטים הקטנים אף שהיא בעצמה עובדת ואין מי שייתן לה תמיכה ושיעזור לה לטפל בפרטים הקטנים של חיי העבודה שלה.

ו. הקשר בין תמיכה חברתית ללחץ

הספרות המחקרית דנה בשלושה תהליכים אפשריים להסבר הקשר בין תמיכה חברתית ללחץ: 1. השפעה ישירה על מקור הלחץ: התמיכה הישירה מפחיתה את מידת האיום והשליליות של הלחץ האובייקטיבי. קבלת התמיכה ותפיסת העזרה כזמינה גורמות לפרט להעריך מצב מסוים כפחות מזיק פוטנציאלית ולפיקך לתפוס אותו כפחות מאיים ומלחץ; 2. השפעה על תוצאות הלחץ: תמיכה מעצימה גורמי בריאות ורווחה אישית על ידי סיפוק צרכים בסיסיים לביטחון, למגע חברתי, לשייכות ולקבלה. בכך היא משמשת משקל נגד להרגשת הלחץ, ומגבירה את חסינותו ואת יכולתו של הפרט להתנגד לתחלואים; 3. השפעה ממתנת לתוצאות הלחץ: התמיכה החברתית בולמת או ממתנת את ההשפעות השליליות של הלחץ על בריאות הפרט. ההשפעה הממתנת מוסברת בתהליכים של חיזוק הדימוי העצמי שנפגע מהלחץ, פתיחת ערוצי התמודדות אפקטיביים, מתן הרגשת שליטה וסיפוק עזרה ספציפית (צור-קרספילו, 2001). מחקר נוסף מעלה כי לתמיכה חברתית השפעות "מחזקות בריאות" פיזית ונפשית (Schonfeld, 1991). לסיכום, אפשר לזהות מתאם בין מידת התמיכה והשפעתה על מוקד הלחץ.

ז. דילמות בתוך התא המשפחתי

בוקניק (2009) ניסה להסביר במחקרו את חלוקת העבודה הבלתי שוויונית בין גברים לנשים בכל הקשור למטלות היום-יומיות בבית. מממצאיו עולה כי הסבירות שאישה תבצע מטלה מעבודות הבית גבוהה מהסבירות שהגבר יבצע מטלה כזו. במטלות האחרות שנמדדו, ואינן מוגדרות כמטלות בית, לא נמצא הבדל כלל בין הסבירות שאת המטלה יבצע גבר או תבצע אישה. תורג'מן גולדשמידט (1996) מצאה במחקרה על יחסי הנישואין והתמיכה של בני

זוג סטודנטים קשר בין היעדר מחלוקות על עבודות הבית ובין שביעות רצון הנבדקים מן הנישואין.

ישנם שלושה מודלים תאורטיים המסבירים את חוסר האיזון בחלוקת מטלות הבית בין הבעל לאשתו: השערת הזמן הפנוי מניחה כי מטלות הבית יוטלו על זה שיש לו יותר זמן פנוי ולכן הן יוטלו על האישה, שכן הגבר מקדיש זמן רב יותר לעבודה בשכר; השערת המשאבים היחסיים נותנת לבעל את הזכות להימנע מלעשות את עבודות הבית משום שהוא מכניס משאבים רבים יותר מבחוץ אל תוך התא המשפחתי (משאבים כגון: משכורת, יוקרה מקצועית, השכלה וכדומה); השערת האידאולוגיה המגדרית מניחה כי חלוקת התפקידים בבית תלויה באוריינטציית תפקידי המין העתיקה שרווחת גם בימינו (Blair & Lichtner, 1992; Ishii-kuntz & Coltrane, 1991; בתוך צור-קרספילו, 2001).

מחקר שבדק את חלוקת מטלות הבית בקרב משפחות ישראליות מצא כי בין הגורמים המשפיעים ביותר על חלוקת העבודה נכללים מספר שנות הנישואין, השכלת האישה והשכלתה היחסית לעומת בעלה. כלומר ככל שהשכלתה גבוהה, גם ביחס לזו של בעלה, כך יהיו פחות תפקידים שהם בבעלות יחידה שלה. זאת ועוד, ככל שהיא פחות מסורתית מבחינה חברתית היא תצפה ליותר שוויון בחלוקת התפקידים בבית עם בן זוגה (הרטמן, 1991). בספרה "הורים עובדים" ציינה אולדס (1986), כי כל המחקרים האחרונים מגלים כי ילדים להורים עובדים אינם נופלים בחוסנם הנפשי מילדים אשר אחד מהוריהם נמצא תמיד בבית. היא העלתה את חשיבות הרגישות שעל ההורים לנהוג כלפי צורכי ילדיהם. מספרה עולה כי איכות היחס לילדים חשובה יותר ממכמות הזמן המוקדש להם, ואולם יש קשר הדוק בין השניים. על אף הקושי, עם תכנון זמן נכון והצטיידות בסבלנות ובהומור הדבר אפשרי. במחקר בנושא חלוקת מטלות הבית בין בני זוג כדי לאפשר לימודים ו/או עבודה בשכר לשניהם עולה בעשורים האחרונים גם נושא תכנון הילודה. נשים רבות, בייחוד נשים עובדות, מעדיפות היום ללדת בגיל מאוחר. בשנים 1972-1982 עלה מספר הלידות הראשונות של נשים בנות שלושים בארצות הברית ב-20%, ואילו מספר היולדות בשנות העשרים לחייהן ירד. הנתונים בישראל אינם מקבילים לחו"ל. שיעור היולדות לראשונה בגיל 30-34 נותר קבוע ונמוך יחסית ליולדות בנות 20-24 (אולדס, 1986). על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2013), גילה הממוצע של האישה בזמן לידתה הראשונה הוא 27.3 שנים.

אחד הגורמים החשובים בהחלטה על תזמון ההיריון והלידה הוא שאיפות הקריירה של בני הזוג, ובעיקר של האישה. אולדס מציגה בספרה ניתוח של כלכלן שבדק את הפרשי ההכנסות בין גברים לנשים וסיכם את המצב במשפט: "נשים החפצות בקריירה מצליחה ולהתחרות עם הגברים ולקבל אותה משכורת, צריכות להביא ילדים לפני גיל 25 או אחרי

גיל 35". נמצא כי מרווח השנים בין 25 ל-35 הוא הזמן הקריטי להצלחה בקריירה. על פי המחקר, קשה מאוד לצפות מראש מי מבין בני ה-25 יצליח כלכלית, אך קל מאוד לזהות מצליחנים בקרב בני ה-35. קשה מאוד להתעלם מכך ששנים אלו הן על פי רוב השנים שבהן הנשים יולדות ועוזבות את עבודתן למען גידול תינוקן או מפחיתות שעות בעבודה למען הטיפול בילדים קטנים ופחות פנויות לתחזוקת הקריירה. לא פלא אפוא שהן נשארות מאחור. תביעות הקריירה שדורשות פניות מלאה והתרכזות מוחלטת בה פוגעות כמוכן גם בגברים שמחשיבים את המשפחה יותר מאשר את הקריירה (אולדס, 1986). המאמר *Managing the student-parent dilemma* (Estes, 2011) עוסק בשאלת הזהות של הורים סטודנטים בשני התפקידים המרכזיים הממלאים את חייהם. הדילמה העומדת בפניהם היא ברורה. שני התפקידים דורשים מסירות והתמדה מוחלטת (Springer et al., 2009). בעוד נשים רבות נכנסות אל מעגל העבודה, גדלה הציפייה מהאב לאיזון של התא המשפחתי: תמיכה רגשית, דאגה לילד ולעבודות הבית והקדשת זמן למשפחה. למרות זאת התפיסה הרווחת עדיין מצפה מהאם להיות האחראית העיקרית לרווחת הילד. זו הסיבה שהזהות של אימהות סטודנטיות כ'אימהות טובות' בסכנה (Steck, 2005). במחקר על אימהות סטודנטיות הדעה הרווחת הייתה ש"ילדים צריכים להיות העדיפות הראשונה של האם". הממצאים מהמחקר העידו כי החברה סביבן מסתכלת עליהן בביקורת רבה ומבקרת אותן על היותן אימהות גרועות שאינן שמות את ילדיהן במרכז ושאינן דואגות להם מספיק (Estes, 2011).

יש להבין את הגדרת הציבור למושגים "הורה טוב" ו"סטודנט טוב" לעומת הגדרת ההורים הלומדים למושגים הללו. בעיני הציבור "הורה טוב" הוא בעיקר "מפרנס טוב" (המושג באנגלית, provider, הוא רחב יותר). אבות במחקר, לעומת זאת, הגדירו "מפרנס טוב" כסיפוק של תמיכה רגשית, דאגה לרווחת הילד, ביצוע מטלות בית וניצול זמן עם המשפחה. על כן אפשר להבין שבעיניהם הם מתפקדים כהורים טובים, מכיוון שמטרת יציאתם ללימודים היא לספק לילד יותר זמן איכות בעתיד. זו גם הסיבה שהורים אלו מוכנים לוותר על זמן איכות עם הילד כדי לדאוג לרווחתו באמצעות קריירה המאפשרת חי משפחה. האבות הסטודנטים רואים בעצמם "מפרנסים טובים" על פי מונחים אלו (Estes, 2011).

בנוגע להבדלים בין אימהות לאבות סטודנטים, המחקר טוען כי "קולם של האבות נעדר לגמרי מן הספרות המקצועית בנושא הקונפליקט בין לימודים לעבודה" (שם). הקשבה לקול זה תביא להבנה טובה יותר של הציפיות ההולכות וגדלות מהאבות בנוגע למשפחה, וכן תבהיר את המאפיינים הנתפסים של המושג "אבהות". האבות הסטודנטים במחקר מעידים על הציפיות שלהם בנוגע לעצמם, שהן דומות

לציפיות של אימהות סטודנטיות. ממצאי המחקר העיקריים הם שהורים סטודנטים מערבים בין שתי הזהויות העיקריות בשלב זה של חייהם: הורים ותלמידים. הם מסבירים לעצמם ולסביבה כי בכך שהם תלמידים הם בעצם הורים טובים יותר משום שהם דואגים לעתיד ילדיהם ולצורכיהם הרגשיים והפיזיים בטווח הארוך. הזמן שהם "גוזלים" מילדיהם מאפשר להם לספק (provide; לפרנס, לספק) לילדיהם השכלה טובה יותר, עתיד כלכלי טוב יותר וזמן איכות משותף רב יותר בעתיד. עוד הם מסבירים כי הם תלמידים טובים יותר מכיוון שהם הורים. הם בוגרים יותר, אחראים יותר, רציניים יותר ורואים בבירור את ההשלכות של הלימודים שלהם על משפחתם. הם מבינים טוב יותר את הסיכון, ויש להם הרבה יותר מה להפסיד. הם גם מאורגנים יותר, וגידול הילד מחייב אותם שלא לדחות מטלות ולבצען בזמן (שם).

לאור המחקרים שהובאו בסקירת הספרות, שבהם נידונו מכלול הגורמים שמשפיעים על הורים לילדים לצאת ללימודים גבוהים, הוצבו מטרת המחקר והועלו שאלות המחקר.

2. מטרת המחקר ושאלות מחקר

מחקר זה בודק את הגורמים וההשלכות של "הקונפליקט המשולש" שחווים הורים עובדים שבחרים להוסיף למשוואה לימודים גבוהים. נבחנה עמדת הסביבה כלפי מצבם של ההורים הללו ועמדותיהם שלהם, וכל זה בשילוב של ניתוח מגדרי של ההבדלים בין גברים לנשים. מטרת המחקר הייתה לבחון את המכשולים אך גם לזהות את נקודות החוזק העומדות לצדם של הורים סטודנטים ולבחון אם יש פער במציאות בין הגברים לנשים, ועד כמה. לשם כך הועלו שבע שאלות מחקר:

1. מהם הגורמים המעכבים אימהות/אבות מיציאה ללימודים גבוהים?
2. באיזו מידה יש ציפייה בחברה מאם לומדת להמשיך לתפקד בבית ובעבודה באופן מלא?
3. עד כמה השיקול של איבוד זמן איכות עם המשפחה משפיע על עמדת החברה כלפי אבות לומדים אל מול אימהות לומדות?
4. האם יש הבדלים בעמדות החברה ובלגיטימציה הניתנת לאבות לומדים לעומת אימהות לומדות ככל שגילם עולה?
5. האם יש הבדל בין רמת התמיכה המשפחתית שדורשת אם לומדת לרמת התמיכה המשפחתית שדורש אב לומד?
6. האם יש הבדלי מגדר בעמדות בתוך התא המשפחתי בתהליך ההתמודדות עם המשך הלימודים?

7. מהם הפתרונות שנשים וגברים עובדים ולומדים משתמשים בהם כדי להתמודד עם הקונפליקט?

3. מתודולוגיה

אוכלוסיית המחקר

הנבדקים במחקר הם גברים ונשים, כולם הורים לילדים שמתגוררים עמם, כולם עובדים בשכר ולומדים לימודים גבוהים במקביל. במחקר השתתפו 82 נבדקים (41 נשים ו-41 גברים). גילם הממוצע של הנבדקים היה 35.12 (ס"ת=6.66). 79 נבדקים היו נשואים ושלושה דיווחו שהם גרושים. לנבדקים במחקר יש בממוצע 2.52 ילדים (ס"ת=1.02). כשלושה רבעים מן הנבדקים דיווחו שהם עובדים במשרה מלאה והשאר דיווחו על משרה חלקית. 22 נבדקים דיווחו על הכנסה נמוכה מהממוצע, 23 על הכנסה ממוצעת והשאר דיווחו כי הם מרוויחים מעל לממוצע. 33 נבדקים דיווחו שהם חילונים, 18 דיווחו שהם דתיים, 16 דיווחו שהם מסורתיים ו-15 דיווחו שהם חרדים.

כלי המחקר

א. לצורכי pretest אותרו שישה הורים: שלושה גברים ושלוש נשים הנמצאים בקונפליקט המשולש בימים אלו ועמם נערכו ראיונות עומק חצי פתוחים עם שאלות מנחות בלבד. ראיונות אלו עברו תמלול מידי. ניתוח תוכן קפדני שלהם העלה תשובות מורכבות ומרתקות בנושא התמודדותם והתמודדות הסביבה שלהם עם היותם הורים עובדים ולומדים.

ב. תשובות אלו שעלו מן הראיונות היו בסיס לחלק ניכר מן השאלון הסופי שהורכב משילוב של שאלונים ששימשו למחקרי עבר בהתאם לשאלות המחקר. לכל אחת משבע שאלות המחקר הוצמדו כעשרה היגדים אשר נבעו מהראיונות ומסקירת הספרות. התשובות נעו על סולם שבין 1 ל-4 (1 – לא מסכים; 2 – מסכים במידה מעטה; 3 – מסכים; 4 – מסכים בהחלט). להלן שני היגדים לדוגמה לכל שאלת מחקר:

1. מהם הגורמים המעכבים אימהות/אבות מיציאה ללימודים גבוהים?
 - אם או אב לומדים חייבים לעבוד במשרה מלאה או חלקית כדי לפרנס את משפחתם ואין להם פנאי ללימודים גבוהים.
 - הורים יכולים ללמוד רק אם הם חולקים יחד את עבודות הבית ואת ההורות.

- 2 באיזו מידה יש ציפייה בחברה מאם לומדת להמשיך ולתפקד בבית ובעבודה באופן מלא?
- אם צריכה קודם כול לדאוג לסיפוק כל מחסורם של ילדיה ורק אחר כך לצאת ללימודים גבוהים.
 - אני חושבת/ שאישה צריכה קודם כול לסיים לימודים גבוהים ורק אחר כך להביא לעולם ילדים ולגדל אותם.
3. עד כמה השיקול של איבוד זמן איכות עם המשפחה משפיע על עמדת החברה כלפי אבות לומדים אל מול אימהות לומדות?
- כשזה נוגע לזמן איכות עם המשפחה עדיף שהאב ילמד ולא האם.
 - החסך של איבוד זמן האיכות עם המשפחה בתקופת לימודי האב משתלמת כשהשכר שלו עולה.
4. האם יש הבדלים בעמדות החברה ובלגיטימציה הניתנת לאבות לומדים לעומת אימהות לומדות ככל שגילם עולה?
- האחריות לפרנסת הבית מוטלת על האב, על כן מוטב לאב להתפנות ללימודים גבוהים רק בשלב שפרנסתו בטוחה.
 - גבר לא יכול להחליף את כל תפקידי האישה בבית כשהיא עסוקה בלימודיה.
5. האם יש הבדל בין רמת התמיכה המשפחתית שדורשת אם לומדת לרמת התמיכה המשפחתית שדורש אב לומד?
- הסביבה המשפחתית והחברתית מפעילה עלי ביקורת על כך שיצאתי ללימודים.
 - אם המשפחה הגרעינית שלי לא הייתה תומכת ביציאתי ללימודים, לא הייתי לומדת/ת היום.
6. האם יש הבדלי מגדר בעמדות בתוך התא המשפחתי בתהליך ההתמודדות עם המשך הלימודים?
- אב שאשתו לומדת לימודים גבוהים הוא גבר מפרגן ותומך.
 - הרבה יותר קשה לאם ללמוד באוניברסיטה מאשר לאב.
7. מהם הפתרונות שנשים וגברים עובדים ולומדים משתמשים בהם כדי להתמודד עם הקונפליקט?
- עזרה מההורים.
 - דחיית לידת ילד נוסף.
- ג. בסוף השאלון צורף שאלון קצר שמטרתו בחינת חלוקת מטלות הבית בין בני הזוג. השאלון נלקח מתוך תורג'מן גולדשמידט (1996).

ד. החלק האחרון של השאלון כלל שאלון דמוגרפי ובו שאלות רקע על הנבדקים כגון: מין, גיל, מצב משפחתי, גיל הילדים, ארץ מוצא של ההורים, רמת דתיות, מקצוע, היקף משרה ורמת הכנסה.

הליך המחקר

המחקר נעשה בפורמט של מדגם נוחות. השאלונים חולקו למגוון גדול של סטודנטים שעמדו בקריטריונים, החל במכרים ובסטודנטים ברחבי האוניברסיטה וכלה בנבדקים שאותרו באינטרנט בפורומים ייעודיים. המענה היה מגוון, היו כאלה שמילאו את השאלונים במקום וכאלו שקיבלו אותם בפקס, במייל או מילאו בגוגל דוקס.

ניתוחים סטטיסטיים

נערך מבחן t להשוואה בין שני מדגמים בלתי תלויים. הניתוחים הסטטיסטיים בוצעו בתוכנת SPSS גרסה 21. כדי לבנות גורמים בעלי עקיבות פנימית עברו חלק מן ההיגדים היפוך וחלקם הוצאו כאשר חישבנו את המשתנים.

4. ממצאים

במחקר נבחנו עמדותיהם של גברים ונשים בנוגע לקונפליקט המשולש בין משפחה, לימודים וקריירה. עמדות הנשאלים נבחנו באמצעות כמה משתנים המוצגים בלוח 2: (1) גורמים המעכבים את ההורים הלומדים; (2) ציפיות החברה מהאם הלומדת; (3) חשיבותו של איבוד זמן האיכות המשפחתי כשיקול; (4) אלמנט הגיל כשיקול ליציאה ללימודים; (5) תמיכה משפחתית וזוגית; (6) עמדות מגדריות בתוך התא המשפחתי; (7) חלוקת המטלות בין בני הזוג ביום-יום.

לוח 2: התפלגות משתני המחקר ומהימנותם הפנימית

משתנה	ממוצע	סטיית תקן	חציון	שכיח	α
גורמים מעכבים	2.80	0.52	2.77	2.68	0.82
ציפיות החברה	2.19	0.55	2.25	1.67	0.82
זמן איכות כשיקול	2.02	0.63	2.00	2.00	0.72
אלמנט הגיל	2.25	0.52	2.25	1.87	0.76
תמיכה משפחתית	2.68	0.48	2.75	2.75	0.63
מגדר בתוך התא	2.21	0.60	2.22	2.33	0.81
חלוקת מטלות	2.08	0.31	2.09	2.00	0.58

כל המשתנים נמדדו בסולם של 1-4.

מלוח 2 עולה כי התפלגויות כל המשתנים שואפות להתפלגות נורמלית, שבה הממוצע כמעט שווה לחציון ולשכיח. התנאים למבחן להשוואת הממוצעים (כמו מבחן t) מתקיימים מכיוון שההתפלגות שואפת לנורמלית. עוד אפשר לראות בלוח כי למשתנים נמצאה מהימנות פנימית, מסוג אלפא של קרונברך, סבירה עד טובה מאוד.

גורמים מעכבים

שאלת המחקר הראשונה בדקה את הגורמים המעכבים הורים, גברים ונשים מלמוד לימודים גבוהים, ועד כמה גורמים אלו משפיעים על ההחלטה ועל אורח חייהם בזמן הלימודים. נמצא כי הנשאלים מסכימים במידה בינונית עם ההיגדים הבוחנים את הגורמים המעכבים את ההורים מלצאת ללימודים. מבחינה מעמיקה של הגורמים המעכבים עולה כי הגורם המעכב ביותר הוא הוצאות משפחתיות וקושי במימון הלימודים ($M=3.47$). הגורם המעכב השני בהשפעתו, בפער ניכר יחסית, הוא הקושי בהמשך העיסוקים והתחביבים של האב הלומד או האם הלומדת ($M=3.19$). מנגד, נראה כי הנשאלים לא מסכימים, או מסכימים במידה מועטה בלבד, כי ההורה הלומד נאלץ לוותר על חיי החברה שלו ($M=2.27$). כמו כן נראה כי הנשאלים לא מסכימים או מסכימים במידה מועטה כי היציאה ללימודים גבוהים מקשה את טיפוח הזוגיות ($M=2.32$).

ציפיות מהאם הלומדת

במחקר נבחנו ציפיות החברה מהאם הלומדת. בלוח 3 אפשר לראות כיצד התפלגו משתנה זה בניתוח מגדרי.

לוח 3: התפלגות משתנה ציפיות החברה מהאם הלומדת

היגד	ממוצע כללי (סטיית תקן)	ממוצע גברים (סטיית תקן)	ממוצע נשים (סטיית תקן)	t	p
בית של אם לומדת הוא מוזנח	1.87 (0.90)	1.88 (0.87)	1.85 (0.94)	0.12	.90
אם צריכה קודם כול לדאוג לסיפוק מחסורם של ילדיה	2.37 (0.99)	2.44 (1.07)	2.29 (0.90)	0.70	.51
אם יכולה ללמוד, לעבוד, להיות רעיה ואם טובה בו זמנית	2.18 (1.06)	2.27 (1.12)	2.10 (1.00)	0.73	.47
אישה צריכה קודם לסיים ללמוד ואז להביא ילדים	1.80 (0.92)	2.05 (0.92)	1.56 (0.87)	2.47	.02
הילד ישלם מחיר מסוים כשהאם תצא ללמוד	2.38 (0.91)	2.41 (0.92)	2.34 (0.91)	0.36	.72
המעסיק מעדיף שהעובדת שלו לא תלמד	2.39 (0.94)	2.46 (0.87)	2.32 (1.01)	0.70	.48
ילד יכול לאכול אוכל מוכן כשהאם לומדת	2.40 (1.03)	2.41 (1.10)	2.39 (0.97)	0.11	.92
האב צריך לטפל בענייני הבית כשהאם לומדת	2.27 (0.93)	2.46 (1.03)	2.07 (0.79)	1.93	.06
כשהאם יוצאת ללימודים כדאי לשכור עוזרת בית	2.26 (0.93)	2.34 (0.99)	2.17 (0.86)	0.83	.41
עדיף שהאם תצא ללמוד טרם נולדו הילדים או כשהם גדולים	2.27 (1.01)	2.41 (1.05)	2.12 (0.95)	1.32	.19
כשהאם לומדת הילדים לא מקבלים תשומת לב	1.94 (0.95)	2.12 (0.95)	1.76 (0.92)	1.77	.08
אימהות מטפלות יותר טובות מהאבות	2.21 (1.08)	2.33 (1.16)	2.10 (1.00)	0.95	.35

t=תוצאות מבחן טי; p=מובהקות המבחן

באופן כללי נראה כי החברה לא מוותרת לאם הלומדת. רוב הנשאלים נוטים שלא להסכים, או להסכים במידה מועטה בלבד, שכדי ללמוד האם חייבת לוותר על טיפול בילדיה ובבית לטובת הלימודים. נראה כי המשיבים חושבים שיציאה ללימודים לא גוררת אחריה בהכרח

את הזנחת הבית והטיפול בילדים והיא מצפה להמשך תפקוד מלא גם בזמן לימודים. מהיגד 4 (אישה צריכה קודם לסיים ללמוד ואז להביא ילדים) עולה כי יש הבדל מובהק בין גברים לנשים וכי הגברים מסכימים יותר מהנשים שהאישה צריכה ללמוד קודם שתביא ילדים לעולם.

אובדן זמן איכות משפחתי כשיקול

שאלת המחקר השלישית עסקה בציפייה מההורים לזמן איכות משפחתי גם בתקופת לימודיהם. את הממצאים אפשר לראות בלוח 4.

לוח 4: התפלגות היגדי המשתנה אובדן זמן איכות הוא שיקול בהחלטה על לימודים

היגד	ממוצע כללי (סטיית תקן)	ממוצע גברים (סטיית תקן)	ממוצע נשים (סטיית תקן)	t	p
כשזה נוגע לזמן איכות עם המשפחה עדיף שהאב ילמד	1.73 (0.99)	2 (1.10)	1.46 (0.81)	2.52	.01
לילדים חשובה יותר תשומת לב האם	1.65 (0.88)	1.73 (0.95)	1.56 (0.81)	0.88	.38
משפחה יכולה לתפקד באופן אידאלי גם כשהאם נוכחת בבית פחות	2.39 (0.93)	2.51 (0.90)	2.27 (0.95)	1.20	.24
ילדים מעדיפים לנצל את זמן האיכות עם אביהם	1.95 (0.97)	2.10 (1.04)	1.80 (0.87)	1.38	.17
הלימודים חשובים יותר מזמן איכות עם המשפחה	1.49 (0.80)	1.61 (0.89)	1.37 (0.70)	1.38	.17
ההקרבה בתקופת לימודי האב משתלמת כשהשכר שלו עולה	2.28 (0.97)	2.17 (0.97)	2.39 (0.97)	1.02	.31
ההקרבה בתקופת לימודי האם משתלמת כשהשכר שלה עולה	2.20 (1.01)	2.10 (1.07)	2.30 (0.94)	0.91	.37
האם היא זו שיוזמת זמן איכות למשפחה	2.23 (0.97)	2.15 (0.85)	2.33 (1.07)	0.83	.41
משפחה שאינה מנצלת זמן לפעילות ושהייה יחד היא משפחה פחות טובה	2.46 (0.95)	2.51 (0.93)	2.40 (0.98)	0.53	.60
השיקול של אם בטרם צאתה ללימודים צריך להיות אובדן זמן האיכות עם משפחתה	2.20 (0.78)	2.39 (0.63)	2.00 (0.88)	2.31	.02

t=תוצאת מבחן טי; p=מובהקות המבחן

הנבדקים נשאלו אם אובדן זמן האיכות המשפחתי צריך להיות שיקול בהחלטה לצאת ללימודים גבוהים ואם יש הבדל בחשיבות שיקול זה בין האם הלומדת לאב הלומד. עיון בממצאים מלמד כי הנבדקים מסכימים במידה מועטה כי מוטב שהאב, ולא האם, יצא ללימודים גבוהים כאשר השיקול של אובדן זמן איכות משפחתי מוטל על הכף. למשל, הנשאלים נטו להסכים, אם כי במידה מועטה, כי החסך של איבוד זמן האיכות עם המשפחה בזמן לימודי האב משתלם כשהשכר שלו עולה ($M=2.28$).

אלמנט הגיל

הנבדקים נשאלו אם מוטב שהאם או האב יצאו ללימודים בגיל מאוחר. הממצאים הראו כי אף שהחברה "מוותרת" במידה מסוימת להורים הלומדים, היא עדיין טוענת כי מוטב שההורים יצאו ללימודים כאשר הילדים כבר גדולים. מניתוח מעמיק יותר של תשובות הנבדקים עולה שעדיפה יציאה מוקדמת ללימודים - לפני שנולדים הילדים. הנשאלים נוטים להסכים, לדוגמה, שאם שילדיה בוגרים יעילה יותר בלימודים ($M=2.79$). עם זאת, הנבדקים לא מסכימים כי אב שלומד לימודים גבוהים רואה את ילדיו רק בסופי שבוע ($M=1.47$). עוד נראה כי באופן כללי החברה "מוותרת" מעט יותר לאב הלומד מלאם הלומדת.

תמיכה משפחתית

המחקר בדק את רמת התמיכה המשפחתית שמקבלים הנבדקים ממשפחותיהם בכל הקשור ללימודים. עוד נבדק מהי רמת התמיכה מהמשפחה המורחבת שלה הם זקוקים ומצפים. תמיכה מההורים ומבן/בת הזוג נכללה תחת הגדרה אחת "תמיכה משפחתית". נבדק גם עד כמה תמיכה זו חיונית להם. את התפלגות היגדי משתנה זה אפשר לראות בלוח 5.

לוח 5: התפלגות היגדי המשתנה תמיכה משפחתית

היגד	ממוצע כללי (סטיית תקן)	ממוצע גברים (סטיית תקן)	ממוצע נשים (סטיית תקן)	t	p
הסביבה מפעילה עלי ביקורת על כך שיצאתי ללימודים	1.65 (0.99)	1.76 (0.99)	1.54 (0.98)	1.00	.32
ביקורת קשה יותר מופנית כלפי אם שיוצאת ללימודים מאשר כלפי אב	2.00 (0.97)	1.95 (0.89)	2.05 (1.05)	0.45	.65
ללא תמיכת בת/בן זוגי לא הייתי מצליח/ה ללמוד לימודים גבוהים	3.17 (0.83)	3.20 (0.75)	3.15 (0.91)	0.27	.79
בזמן שאני עסוק/ה בלימודי מישהו צריך למלא את מקומי בבית	2.87 (0.90)	2.90 (0.89)	2.83 (0.92)	0.37	.72
כדי ללמוד ולהתקדם אני זקוק/ה לתמיכת הוריי	2.15 (1.06)	2.24 (1.07)	2.05 (1.05)	0.84	.41
מאוד קשה למלא את מקומי בבית כשאני עסוק/ה בלימודים	2.21 (0.87)	2.22 (0.79)	2.20 (0.95)	0.13	.90
אם המשפחה הגרעינית שלי לא הייתה תומכת ביציאתי ללימודים, לא הייתי לומד/ת	2.84 (0.92)	2.78 (0.82)	2.90 (1.02)	0.60	.55
משפחתי משלמת מחיר יקר בעקבות צאתי ללימודים	2.17 (0.87)	2.34 (0.79)	2.00 (0.92)	1.80	.08
מחזקת אותי העובדה שיש לילדיי מודל של הורה לומד	3.24 (0.84)	3.32 (0.76)	3.17 (0.92)	0.79	.43
בת/ בן זוגי שמח/ה לחלוק אתי ולעזור לי במטלות הקשורות ללימודי	2.78 (1.01)	2.78 (0.99)	2.78 (1.04)	0.00	1.00

t=תוצאת מבחן t; p=מובהקות המבחן

מלוח 5 אפשר ללמוד כי הנבדקים מקבלים תמיכה משפחתית גדולה יחסית וכי תמיכה זו חיונית להצלחתם בלימודים. בחינה מעמיקה יותר מעלה כי ההיגדים שעמם הסכימו הנבדקים יותר מכול הם "ללא תמיכת בת/בן הזוג לא הייתי מצליח/ה ללמוד לימודים גבוהים" (M=3.17) ו"מחזקת אותי העובדה שיש לילדיי מודל של הורה לומד" (M=3.24). נראה כי תמיכת ההורים פחות חיונית. הנבדקים הסכימו במידה מועטה בלבד כי כדי ללמוד ולהתקדם הם זקוקים לתמיכת הוריהם (M=2.15).

המחקר ביקש לבדוק גם אם יש הבדלים בין רמת התמיכה המשפחתית שדורשת אם לומדת לרמת התמיכה שדורש אב לומד. לשם כך פולחו התוצאות לגברים ולנשים, ומן הממצאים עלה שאין הבדלים משמעותיים בתשובותיהם של הנשים והגברים, כך שגם הנשים וגם הגברים מדווחים על תמיכה משפחתית גבוהה יחסית, ונראה כי גם לגברים וגם לנשים התמיכה המשפחתית והזוגית היא חשובה, אם כי לתמיכה הזוגית בהשוואה לתמיכה המשפחתית משקל רב ביותר לשני המינים.

עמדות מגדריות בתוך התא המשפחתי

נבדקו עמדותיהם המגדריות של הנשאלים בכל הקשור לתא המשפחתי כאשר הם עצמם ו/או בני/בנות זוגם/ חיים בקונפליקט המשולש. הנבדקים נוטים להסכים במידה מתונה כי האם הלומדת מקריבה יותר מאשר האב הלומד. ההיגד שעמו מסכימים הנשאלים יותר מכול הוא שהרבה יותר קשה לאם ללמוד באוניברסיטה מאשר לאב ($M=2.61$). מנגד, הנשאלים לא מסכימים כי הרבה פעמים האישה חוששת שבעלה יהיה משכיל ממנה ($M=1.52$). הנבדקים נוטים שלא להסכים גם עם ההיגד שאישה מפרגנת לבעלה לצאת ללימודים גבוהים יותר מאשר הבעל לאשתו ($M=1.99$).

פתרונות להתמודדות עם הקונפליקט המשולש

שאלת המחקר השביעית עסקה בפתרונות שמגייסים הורים עובדים ולומדים כדי להתמודד עם הקונפליקט המשולש. הממצאים מפורטים בלוח 6.

לוח 6: התפלגות הפתרונות שבהם נעזרים הורים בקונפליקט המשולש

היגד	ממוצע כללי (סטיית תקן)	ממוצע גברים (סטיית תקן)	ממוצע נשים (סטיית תקן)	t	p
עזרה מההורים	2.59 (1.15)	2.66 (1.06)	2.51 (1.24)	0.57	.57
ויתור על לימודים	1.76 (0.92)	2.05 (0.95)	1.46 (0.81)	3.00	.00
דחייה של המשך הקריירה	2.26 (1.03)	2.22 (0.99)	2.29 (1.08)	0.32	.75
דחייה של המשך הלימודים	2.00 (0.96)	2.05 (0.89)	1.95 (1.02)	0.46	.65
דחיית לידת ילד נוסף	2.11 (1.03)	2.29 (0.93)	1.93 (1.10)	1.62	.11
הפחתת שעות בעבודה	2.56 (0.91)	2.61 (0.83)	2.50 (0.99)	0.54	.59
ירידה לאחוזי משרה נמוכים	2.32 (0.97)	2.24 (0.89)	2.40 (1.06)	0.72	.47
ויתור על קשרים חברתיים	2.33 (0.94)	2.34 (0.86)	2.32 (1.04)	0.11	.91
ויתור על פנאי ותחביבים	2.30 (0.99)	2.34 (0.83)	2.27 (1.14)	0.33	.74
ויתור על העבודה	1.70 (0.90)	1.71 (0.93)	1.70 (0.88)	0.04	.97
סיוע באמצעות מלגה	2.39 (1.13)	2.56 (1.14)	2.22 (1.11)	1.38	.17
שימוש בשירותים בתשלום כמו עוזרת בית או מטפלת	2.24 (0.98)	2.29 (0.96)	2.20 (1.00)	0.45	.65

t=תוצאת מבחן t; p=מובהקות המבחן

לאחר שנחשפו הקשיים וההתמודדויות של האם והאב הלומדים נבחנו הפתרונות שבהם בוחרים הסטודנטים כדי להמשיך ללמוד (או כדי להתחיל ללמוד). הפתרון הנפוץ ביותר לקונפליקט הוא העזרה מההורים ($M=2.59$) ולאחריו הפחתת שעות העבודה ($M=2.56$). מנגד, הפתרון הכי פחות נפוץ הוא ויתור על עבודה ($M=1.70$) ולאחריו ויתור על לימודים ($M=1.76$). בנייתוח מעמיק של היגד זה (ויתור על לימודים) התגלו ממצאים מעניינים. אמנם בנייתוח שונות לא נמצא הבדל בין גברים לנשים או אפקט אינטראקציה בדירוג הפתרונות באופן כללי, אך בפתרון זה נראה פער ניכר בין הנשים לגברים. הנשים נטו שלא להסכים כלל עם ההיגד ($M=1.46$), והגברים דווקא נטו להסכים ($M=2.05$). מבחן t קבע כי הבדל זה הוא מובהק ($t(80)=3.01, p<.01$).

חלוקת התפקידים בבית

בהמשך נבדקה חלוקת התפקידים במטלות הבית היום-יומיות בין בני הזוג. נמצא שחלוקת

מטלות הבית היא כמעט שוויונית, וזוהי נקודה חדשה לשבחו של הגבר החדש. בממוצע ענו המשתתפים כי אצלם בבית שני בני הזוג מבצעים את המטלות. בבדיקה מעמיקה יותר נראה כי שלא במפתיע, הבעל הוא שאחראי בדרך כלל על אחזקת הרכב ועל תיקונים בבית, והאישה אחראית יותר על הכנת אוכל והסעת הילדים לבית הספר ולחוגים. מן האמור אפשר לראות כי כיום יותר ויותר גברים מודעים לנושא השוויוני ואף מקבלים על עצמם את מטלות הבית.

סיכום ביניים

במחקר נמצא כי הנורמות החברתיות אינן "מוותרות" לא לאם הלומדת ולא לאב הלומד, ומכאן עולה שהחברה מעדיפה שההורים (ובעיקר האם) יצאו ללימודים לפני שהילדים נולדים או לאחר שהם גדלים. עוד נראה שהנורמה החברתית מעדיפה שהאב, ולא האם, יצא ללימודים. עוד טוענת החברה כי האם הלומדת מקריבה יותר מהאב הלומד. גם האבות וגם האימהות הלומדים מעידים שהם מקבלים תמיכה משפחתית גדולה וכי תמיכה זו מסייעת להם. את התמיכה הרגשית, המשמעותית יותר, הם מקבלים מבן/בת הזוג, ואת התמיכה הכלכלית והאינסטרומנטלית מההורים. לעניין הגיל עולה מן המחקר כי יש קשר חיובי בין גיל הנבדק ובין משתנה "ציפיות החברה" ($r=.22, p=.04$), כך שככל שגיל הנבדק עולה כך יש לו ציפיות גבוהות יותר מהאם הלומדת להמשיך לתפקד בבית ובעבודה באופן מלא. עוד נמצא קשר חיובי בין משתנה "אלמנט הגיל" ובין גיל הנבדק ($r=.24, p=.03$). כלומר, ככל שגילו של הנבדק עולה כך עולה הלגיטימציה להורים לומדים לממש את שאיפותיהם, ואולם הלגיטימציה הניתנת לאבות לומדים גבוהה יותר.

הקשרים שבין המשתנים והבדלים מגדריים

בשלב הבא נבדקו קשרים בין משתני המחקר. המתאמים שנמצאו מוצגים בלוח 7.

לוח 7: מתאמים בין משתני המחקר

משתנה	1	2	3	4	5	6	7
1. גורמים מעכבים	-	.61**	.30**	.43**	.32**	.32**	.17
2. ציפיות החברה	-	-	.61**	.55**	.16	.57**	.03
3. זמן איכות כשיקול	-	-	-	.58**	.17	.58**	-.08
4. אלמנט הגיל	-	-	-	-	.25*	.57**	.02
5. תמיכה משפחתית	-	-	-	-	-	.18	.21
6. מגדר בתוך התא	-	-	-	-	-	-	-.14
7. חלוקת מטלות	-	-	-	-	-	-	-

* P<0.5 ** P<0.1

מצאנו כי האב והאם הלומדים מדווחים, ללא הבדל ביניהם, שהם מעוכבים יותר ככל ש: (1) האם מקריבה יותר מן האב לצורך הצלחה בלימודים; (2) ציפיות החברה מהאם הלומדת גדולות יותר מציפיות החברה מהאב הלומד; (3) זמן האיכות של המשפחה משמעותי יותר ונלקח כשיקול; (4) כאשר החברה מצפה שהיציאה ללימודים תהיה לפני שנולדים הילדים או לאחר שהם כבר גדולים; (5) כאשר יש ציפייה לתמיכה זוגית ומשפחתית גבוהה יותר. עוד אפשר לראות, ואולי זה מפתיע, שהשתתפות הבעל במטלות הבית אינה קשורה ליציאה ללימודים.

בשלב הבא נעשה ניתוח מגדרי שבחן את ההבדלים בין הנשים לגברים במשתני המחקר השונים (ראו לוח 8). נמצא כי הגברים מדווחים שיציאה ללימודים כרוכה בקשיים (עיכובים) רבים יותר (M=2.93) ממה שמדווחות הנשים על עצמן (M=2.66) ובאופן מובהק (t(80)=2.40, p=.02). עוד מצאנו הסכמה גדולה יותר בקרב הגברים לכך שיציאה ללימודים תהיה לפני לידת הילדים או אחרי שהילדים גדלים (M=2.39) מאשר בקרב הנשים (M=2.11) ובאופן מובהק (t(80)=2.54, p=.02). נמצא גם שלגברים ציפייה גבוהה יותר להצלחת הנשים (M=2.30) מציפיית הנשים מעצמן (M=2.11) (t(80)=1.73, p=.08).

לוח 8: ניתוח מגדרי של המשתנים

גורם מעכב	ממוצע גברים (סטיית תקן)	ממוצע נשים (סטיית תקן)	t	p
להורים קשה להצליח בלימודים	2.90 (0.74)	2.32 (0.96)	3.10	.00
הוצאות משפחתיות	3.55 (0.55)	3.39 (0.67)	1.17	.24
צורך לעבוד במשרה מלאה	2.98 (0.82)	2.54 (0.84)	2.39	.02
השקעה בילדים	2.61 (0.99)	2.07 (0.93)	2.52	.01
טיפול הזוגיות	2.76 (0.92)	2.32 (0.91)	2.18	.03
תחביבים	3.15 (0.76)	3.22 (0.61)	0.48	.63
תחזוקת הבית	2.73 (1.03)	2.93 (0.82)	0.95	.34
זמן האיכות המשפחתי	2.85 (0.76)	2.71 (0.81)	0.84	.40
חוסר פרגון של מקום העבודה	3.10 (0.80)	2.71 (1.08)	1.86	.07
חיי חברה	2.44 (0.84)	2.12 (0.78)	1.77	.08
עבודות הבית	3.17 (0.83)	2.98 (0.94)	1.00	.32

t=תוצאת מבחן t; p=מובהקות המבחן

5. דיון

המחקר כיוון זרקור לאוכלוסייה שהיא חלק מהחברה הקרובה לכולנו ועמד על הקשיים המעכבים אוכלוסייה זו ועל הכוחות הייחודיים לה. שבע שאלות המחקר נועדו להקיף את הנושא מכל צדדיו ולרדת לעומקם של דברים. ממצאי המחקר מלמדים על התפיסות של אוכלוסייה זו, מפריכים דעות קדומות ומאפשרים חשיבה חדשה על הדברים שהחברה יכולה לעשות כדי להבין ולקדם טוב יותר הורים עובדים ולומדים.

ממצאי שאלת המחקר הראשונה הראו כי הגורם המעכב ביותר יציאה ללימודים הוא הוצאות משפחתיות וקושי במימון הלימודים (M=3.47). באופן טבעי אפשר להסיק שאדם המפרנס משפחה ומגדל ילדים על כל הוצאותיהם ישקול היטב לפני שהוא מקבל עליו נטל כלכלי נוסף. שפרמן (2007) מזכיר לנו שבייחוד בארץ, הנטל הכלכלי של הלימודים כבד ביותר, שכן הסטודנט הישראלי מתחיל את לימודיו אחרי השירות הצבאי ולפעמים אחרי טיול בחו"ל, ובגלל גילו הוא לעתים כבר נשוי או אפילו הורה לילדים. את המקום השני במחקרנו תפס הקושי בהמשך העיסוקים והתחביבים של האב הלומד או האם הלומדת (M=3.19). גורמים נוספים שהופיעו בשאלון הם הזוגיות או הפחד מהזנחת הילדים וכדומה, ולפי המחקר הגורמים הללו לא מעכבים הורים ביציאה ללימודים. נתון זה מפתיע, אך

נמצא לו הסבר בממצאים של שאלות המחקר הבאות. נתון מעניין נוסף שעלה הוא כי הגברים מדווחים שיציאה ללימודים כרוכה בעיכובים רבים יותר ($M=2.93$) משדיווחו הנשים ($M=2.66$) ובאופן מובהק ($t(80)=2.40, p=.02$). מהממצאים אפשר לראות כי בשביל הגברים, היציאה ללימודים גבוהים במקביל לניהול הקריירה ולשותפות במילוי תפקידים במשפחה היא נטל כבד שמצריך מאמץ מיוחד וקשה. הנטל גבוה יותר בהשוואה למאמצי המדווחים של האישה ולעיכובים שהיא נתקלת בהם בדרכה למימוש ציפיותיה בתחום השכלתה.

שאלת המחקר השנייה היא: באיזו מידה יש ציפייה בחברה מאם לומדת להמשיך לתפקד בבית ובעבודה באופן מלא? נושא זה נוגע לנו ביותר והוביל לדיונים ארוכים במהלך המחקר. ממצאי המחקר היו מעט מבלבלים ולכאורה סותרים, אך ההסבר הוא פשוט. החברה מציגה את עצמה כתומכת בלימודי האם, אבל בפועל היא לא נותנת לאם הנחות בכל הקשור לטיפול בבית או לגידול הילדים. נמצאה הסכמה מעטה בלבד להיגד שבתקופת המבחנים ילדיה של האם הלומדת יאכלו אוכל מוכן ($M=2.40$). כך גם בנוגע להעסקת עוזרת בבית או למצב התחזוקה בבית בזמן שהאם עובדת ולומדת. מתקבל הרושם שהחברה רוצה שהאם תלמד כי כך מקובל כיום, אך בלי הנחות וויתורים על אף מטלה שביצעה קודם לכן. נתון זה אמנם מקומם, אך אין הוא מפתיע כלל. צור-קרספילו (2001) מתארת במחקרה את ההבדל בין גברים לנשים. לדבריה, "מצופה מן הנשים להתאים ולסגל את תפקידן החדש כסטודנטיות מבלי להפחית בצורה משמעותית את שאר מחויבויותיהן כגון: רעיה, עקרת בית ואם". דוגמה נוספת הגיעה מאימהות סטודנטיות שהשתתפו במחקרו של אסטס (Estes, 2011) שהעידו במפורש כי החברה סביבן מסתכלת עליהן בביקורת רבה ורואה בהן אימהות גרועות אשר אינן שמות את טובת ילדיהן במרכז חייהן.

שאלת המחקר השלישית עסקה בנושא זמן האיכות המשפחתי. אם מטלות הבית והטיפול בילדים נמצא בתחום אחריותה של האם, הרי שהגייוני לחשוב שתחום הפנאי והבילוי עם הילדים יהיה תחום אחריותו של האב. המחקר ביקש לבדוק אם גורם זה הוא שיקול בעיני החברה לדחיית הלימודים, ואם כן, האם באמת ביקורת זו תופנה כלפי גברים יותר מאשר כלפי נשים. הממצאים הראו שגם כאן יש העדפה שהאב יצא ללימודים. אמנם מדובר בהסכמה שאינה גורפת, אך הנטייה ברורה. ייתכן שהשיקול להעדפת האב גם כאן הוא פערי השכר במשק בין נשים לגברים, שכן מצאנו הסכמה גם בהיגד "החסך של איבוד זמן איכות עם המשפחה בתקופת לימודי האב משתלמת כאשר השכר שלו עולה" ($M=2.28$). עולה מכך שגם כאשר מדובר בתפקידים שבאופן כללי מוגדרים כתפקידיו של האב החברה תסכים "לוותר" לו כדי שילמד ויתקדם בקריירה ובתמורה תשלים רעייתו את מקומו. בספרות מתוארת מציאות זו לא אחת. בעשורים האחרונים יותר ויותר נשים

יוצאות לעבוד בשכר מחוץ לבית, וגדלה הציפייה מהאב לאיזון של התא המשפחתי, כלומר להשתתפות במטלות הבית ולמעורבות גדולה יותר בגידול הילדים. במחקר שלפנינו אכן נמצא שהאבות שותפים שוויוניים בחלוקת התפקידים וההורות בבית, ועם זאת, בניגוד למצופה, התפיסה הסטראוטיפית הרווחת משאירה את נטל האחריות לכל התנהלות הבית על כתפי האם (Steck, 2005).

שאלת המחקר הבאה מחפשת שוויון בגיל המבוגר יותר: האם יש הבדלים בעמדות החברה ובלגיטימציה הניתנת לאבות לומדים לעומת אימהות לומדות ככל שגילם עולה. מן הממצאים עולה שהחברה מעדיפה שההורים ילמדו לפני שהילדים נולדים. הנשאלים נטו להסכים עם ההיגד "אם שילדיה בוגרים יעילה יותר בלימודים" ($M=2.79$). ייתכן שהספרות מחזקת טיעון זה, שכן מחקרים מראים שהייצוג הנשי הגדול ביותר ביחס לגברים בלימודים גבוהים הוא בקבוצת הגיל המוגדרת "בגרות מאוחרת" (בני 45-60) (טוקטלי, 1994). בגיל זה בדרך כלל כבר לא עסוקים בגנים או בהחלפת חיתולים.

שאלת המחקר הבאה נוגעת להתנהלותם של ההורים הסטודנטים ולצורכיהם: האם יש הבדל בין רמת התמיכה המשפחתית שדורשת אם לומדת לרמת התמיכה המשפחתית שדורש אב לומד? הנחת היסוד הייתה שללא תמיכה משפחתית המרוץ הזה הוא כמעט בלתי אפשרי. הייתה ציפייה להסכמה גורפת לצורך בעזרתם של ההורים בטיפול בנכדים ואף בעזרה בבית, בעזרה כלכלית ובתמיכה נפשית. הממצאים הוכיחו, ראשית, שאכן תמיכה היא חשובה מאוד ואף חיונית להצלחתם של הנבדקים בלימודים. אך בחינה מעמיקה מגלה שהכוונה הייתה לתמיכה בן/בת הזוג וההיגד שאתו הסכימו במידה גבוהה היה "ללא תמיכת בן/בת הזוג לא הייתי מצליח ללמוד לימודים גבוהים" ($M=3.17$). אם כך, אפשר לראות כי בתחום התמיכה, עמדת הנשים ועמדת הגברים שווה. בני שני המינים מסכימים כי תמיכת בן/בת הזוג הכרחית להצלחתם בלימודים. היגד מפתיע נוסף היה "מחזקת אותי העובדה שיש לילדי מודל של הורה לומד" ($M=3.24$). יש פה תמיכה עקיפה של הילדים שנתמכת גם בספרות המחקרית. ידוע שהמודל שמשמש הורה סטודנט לילדיו הוא מנוע חזק ליעילות בלימודים (Rizzo & Sabet, 2009). תמיכת ההורים גם היא ניתנת וחשובה, אך פחות ($M=2.15$).

בספרות המקצועית התמיכה מחולקת לכמה מדדים, ומכאן ההסבר לתשובה המפתיעה של הנבדקים במחקר שהעניקו חשיבות ראשונה במעלה דווקא לתמיכה הזוגית ודירגו את התמיכה המשפחתית כבעלת חשיבות משנית. מתוך ארבעה מדדים ישנה התייחסות לשניים: "תמיכה רגשית" ו"תמיכה אינסטרומנטלית". שתיהן חשובות אך כל אחת מהן, כפי הנראה, מגיעה מכיוון אחר. התמיכה הזוגית היא תמיכה נפשית שמקורה בעידוד, בחיזוק, בדאגה כנה ובהקניית הרגשה של שייכות וביטחון, ותמיכת ההורים במצב זה היא אינסטרומנטלית, הכוללת נתינת משאבים, סיוע חומרי או פיזי (צורק-קספילו, 2001).

כאשר הושו תשובותיהם של הגברים לתשובותיהן של הנשים בסעיף זה נמצא שאין הבדלים מובהקים בין המינים. גברים ונשים כאחד רואים בתמיכה הזוגית וההורית תמיכה חשובה להצלחתם בלימודים, אם כי כאמור התמיכה הזוגית קיבלה חשיבות גבוהה יותר, ובקרב הגברים אף יותר מבקרב הנשים. נתון זה מחזק את מקומם של הגברים במשפחה היום אל מול הנשים ומאיר בזווית ראייה חדשה את רמת התמיכה והאמפתיה של הגברים כלפי בנות זוגם.

השאלה הבאה נכנסת לתוך הספרה של התא המשפחתי ובודקת אם יש הבדלי מגדר בהתמודדות עם המשך הלימודים. לא קשה לראות שהחברה לא מקלה את חייה של האם הלומדת והעובדת, אבל ההנחה היא שכן זוגה ינהג אחרת מהחברה סביבו. הוא הרי שותף בהחלטות שלה, וכמו שהוצג בשאלת המחקר הקודמת, הוא אחראי על התמיכה המשפחתית שהיא נשענת עליה כדי להצליח בלימודיה. רצינו לברר אם בתוך התא המשפחתי הזה, שבו כפי הנראה מדובר באנשים פחות מסורתיים מבחינת עמדות חברתיות, העמדות המגדריות יהיו שוויוניות יותר מאשר בחברה החיצונית או שיהיו דומות לה. הממצאים מאשרים שעמדות בני הזוג אכן משקפות את עמדות החברה. ההיגד "הרבה יותר קשה לאם ללמוד באוניברסיטה מאשר לאב" מקבל את ההסכמה הרבה ביותר ($M=2.61$). הממצאים במחקרם של שניר ורייטמן (Schneer & Reitman, 1993) ממחישים את השפעת מרקם התא המשפחתי על המבנה התעסוקתי. גברים נשואים מקבלים שכר גבוה יותר מגברים רווקים, אך גברים שבנות זוגם עובדות בשכר מרוויחים פחות. זהו מחיר ישיר שהם משלמים על שבת זוגם פחות פנויה למלא את כל חסרונם בכל תחום. לעומת זאת, נשים נשואות לא מקבלות שכר גבוה יותר מנשים רווקות, אך נשים במבנה המשפחתי הפוסט-מסורתי, שבו שני בני הזוג עובדים בשכר, מרוויחות יותר, כך שמרקם התא המשפחתי משפיע על הקריירה ועל הלימודים כאחד.

שאלת המחקר הבאה מציגה את הפן הפרקטי ובוחנת את הפתרונות שנשים וגברים עובדים ולומדים מגייסים כדי להתמודד עם הקונפליקט. כאן אין הפתעות, והפתרון הנפוץ ביותר הוא "עזרה מההורים" ($M=2.59$). ההנחה היא שמדובר, כאמור לעיל, בעזרה אינסטרומנטלית (צור-קורספילו, 2001). במקום השני, "הפחתת שעות העבודה" ($M=2.56$). הפתרונות שדורגו במקומות הנמוכים ביותר היו "ויתור על העבודה" ($M=1.70$) ו"ויתור על הלימודים" ($M=1.76$). בנושא זה נמצא פער גדול בין תשובותיהם של הגברים לתשובות הנשים. הנשים לא הסכימו עם פתרון זה, והגברים סימנו את הפתרון הזה כפתרון אפשרי ומתקבל על הדעת, אם כי שניהם עדיין מיקמו אותו בעדיפות אחרונה. מעניין להבין מה נשים רואות מול עיניהן כשהן שוקלות "ויתור על לימודים" ומה גברים רואים. מדוע נשים מוכנות לוותר על דברים רבים, רק לא על הלימודים, וגברים פחות נחושים בעניין זה?

ההשערה היא שכאשר אימהות יוצאות ללימודים הן מגייסות כל כך הרבה כוחות ותמיכה שכמעט לא עומדת על הפרק אפשרות של נסיגה. אצל הגברים התמיכה כבר זמינה (בדמות נשותיהם) והאפשרויות רוב הזמן פתוחות (אין היריון או לידה שישבשו לגבר את תוכניות הפרנסה או הלימודים), כך שהם יכולים להתלבט ולשקול שוב כל אפשרות. יתר על כן, לימודי הנשים הם מקור לעוצמה נשית גדולה המתבטאת אצל הנשים יותר מאשר אצל הגברים, ועל כן נשים לא יוותרו בנקל על לימודים גבוהים.

6. סיכום

החברה בישראל עדיין מחזיקה בתפיסות שמרניות בנוגע לתפקידיהם של נשים וגברים. היא אמנם מפרגנת לאישה ללמוד ולעבוד ולא מצפה ממנה להישאר בדל"ת אמותיה חסרת השכלה או אמצעים, אבל היא לא מוכנה להקל עליה בתפקידיה המסורתיים. זאת ועוד, נורמות החברה עדיין לוחצות על הגבר למלא את תפקידי המסורתיים, בעיקר בתחום הקריירה, ואינן מאפשרות לו יותר חופש בחירה ופעולה בספרה הציבורית בכיוון התפקידים של הגבר החדש. לעומת זאת, המצב בספרה הפרטית הרבה יותר קל, ובבית הוא יכול להרשות לעצמו להיות בן זוג שוויוני לחלוטין, אב אקספרסיבי, ולתמוך בלימודי אשתו וגם לצפות להצלחתה אפילו יותר ממנה עצמה (הולנדר, 2007).

הקונפליקט המשולש הוא תופעה של המאה העשרים ואחת, ועושה רושם שהיא חלק מחיינו מעתה. קצב החיים החדש, יוקר המחיה, מעמד האישה ומעמדו של הגבר החדש יוצרים את הקונפליקט המשולש, שבו זוגות צעירים מתמודדים בתחילת חייהם כמשפחה צעירה עם שילוב של עבודה ואף קריירה, לימודים גבוהים לתארים ראשונים ומתקדמים והרחבת התא המשפחתי. אם נביט סביבנו נגלה שזו לא תופעה נדירה כלל ועיקר. היקפה גדל והולך, והיא נעשית שלב בחיים שכולם נאלצים לעבור. כיום זוגות אלו נתמכים על ידי הוריהם פיזית וכלכלית ונשענים זה על זה כדי לשרוד בשנים הללו בקושי רב, אך בעתיד הנורמות החברתיות ישתנו ויבינו שיש לקבל את הקונפליקט ולהתמודד אתו על ידי מציאת פתרונות נוספים וכיווני חשיבה יצירתיים כדי לעודד ולחזק את הדור הבא שלנו.

ולא זו בלבד, בעולמנו המתפתח אין לאדם ברירה אלא להמשיך וללמוד לאורך החיים. מחקרים מראים שאנשים מוסיפים ללמוד במוסדות חינוך עד גיל הפרישה ואף אחריה. גם קבוצה זו באוכלוסייה מתמודדת עם הקונפליקט המשולש, כלומר עם שילוב של צורכי פרנסה, לימודים גבוהים וגידול ילדים, אף אם הם בוגרים. גם תכונה זו חדשה למאה העשרים ואחת, ועל כן חשוב מאוד להכות בברזל בעודו חם ולתת את המענה הנכון והמקדם לאותן אוכלוסיות החיות את הקונפליקט המשולש.

במחקר ציפינו לשמוע את הגברים בקול חדש, שכן בספרות המקצועית כמעט אין

עיסוק בקולו הפנימי, בדילמות ובקונפליקטים של "הגבר החדש", שעובד ולומד ומגדל את ילדיו במקביל מאחר שרעייתו עובדת ולומדת. המחקר מצטרף למחקרים אחרים העוסקים בהבדלים בין אימהות לאבות סטודנטים, וטוענים ש"קולם של האבות נעדר לגמרי מן הספרות המקצועית בנושא הקונפליקט בין לימודים לעבודה" (Estes, 2011). נראה שגם החברה ואתה האקדמיה עוסקות בביקורת על הנשים ובציפיות מהנשים ומתעלמות מהגברים לטוב ולרע. אנו מאמינות שהעצמה של הגבר החדש על ידי מחקרים ומידע מקצועי על מצבו תחזק אותו ותרחיב את מודעותו לחשיבות תפקידו כ"אבא חדש" ושוויוני, וממילא תעצים גם את בת זוגו ואם ילדיו.

אנו רואות את הצלחתה של התנועה הפמיניסטית בהובלת מהלך אישי ומשפחתי של נשים, שעורר גברים רבים לצאת מהקיבוע האבולוציוני ולרצות לחוות חוויות ולהיות חלק ממשפחתם באופן שדורות קודם לא העלו על הדעת. עם השנים השתנו גם ציפיות הגברים מהנשים שאתם, והם אינם מסתפקים עוד באישה שכל עולמה הוא הבית; הם מבקשים אישה שמכירה עולם, שלמדה והיא בת שיח ברמה אינטלקטואלית שווה. עוד הם מבקשים שגם בת זוגם תשתתף בנטל הפרנסה כדי שלא יישאו בו לבדם. מדובר בשינוי שהוא לא פחות אבולוציוני ממהלכים אחרים בהיסטוריה של התרבות האנושית שהשפיעו על מבנה המשפחה ועל מערך היחסים בין בני הזוג בתוכו. מבחינה זו, נושא הקונפליקט המשולש בין משפחה, קריירה ולימודים נעשה אקוטי בחייה של המשפחה בעידן הפוסט-מודרני.

7. מגבלות המחקר

יש להדגיש כי המחקר מבוסס על מדגם נוחות קטן יחסית, ולכן אינו מייצג. במחקרים הבאים יש להרחיב את השאלות בנוגע לתחושותיו של הגבר שנמצא בלב הקונפליקט המשולש ולבחון לעומק יותר מהם לדעתו הרווחים ומהם ההפסדים במצבו החדש.

מקורות

- אולדס, ס' (1986). הורים עובדים: משפחה במבחן (מדריך להורה הלומד), תל אביב: א.ב.ש.
- בוקניק, ש' (2009). חלוקת עבודות הבית: בחינת המודלים התיאורטיים מחוץ להקשר המשפחתי, עבודת דוקטור, המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר אילן.
- הולנדר, ע' (2007). "הגבר הישראלי החדש"? שינויים בהבניות של גבריות בראייה בין דורית, עבודת דוקטור, המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר אילן.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס), 2013. שנתון סטטיסטי לישראל 2013: מספר 64, ירושלים.
- הרטמן, ה' (1991). חלוקת העבודה במשפחות הישראליות, בתוך: ל' שמגר הנדלמן ור' בר-יוסף, משפחות בישראל, ירושלים: אקדמון, עמ' 197-210.

- טוקטלי, ר' (1994). לומדים מבוגרים בינוני השכלה, במכללה, 6, עמ' 43-60.
- (1997). זקנה בחברה הפוסט מודרנית: "פוטנציאל מצבי" ללמידה חדשה, סקרים וסקירות בגרונטולוגיה, 104, עמ' 6-13.
- ינוס, א' (2008). עבודה-לימודים: שילוב מנצח? עבודת גמר (M.Sc), התנהגות ארגונית, אוניברסיטת תל אביב.
- ישראל, א' (1999). על למידת מבוגרים: סדר קדימויות של חינוך מבוגרים בישראל במאה ה-21, חינוך מבוגרים בישראל: ביטאון ההתאגדות לחינוך מבוגרים בישראל 5 (מתוך מטרות כנס אונסקו החמישי לחינוך מבוגרים, המבורג, 1995).
- מור, ד' וגיא, ע' (2006). שילוב משפחה ועבודה וחשיבותן לשביעות הרצון של נשים עובדות בישראל, סוגיות חברתיות בישראל, 2, עמ' 45-72.
- צור-קרספילו, ג' (2001). עומס וקונפליקט תפקידים בקרב סטודנטיות לתארים מתקדמים והקשרם למצוקה פסיכולוגית ולשביעות רצון מנישואין, עבודת דוקטור, הפקולטה ללימודי רווחה ובריאות, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה.
- קריב, ד' והיימן, ט' (2004). לימודים ועבודה: מקורות הלחץ ודפוסי התמודדות של סטודנטים במוסדות אקדמיים בישראל, על הגובה, כתב עת לענייני הוראה בחינוך הגבוה, 3, עמ' 14.
- שחר, ר' (2008). חינוך מבוגרים בניתוח מגדרי: מבט על שישים שנה, גדיש, שנתון לחינוך מבוגרים, יא, עמ' 26-44.
- שפרמן, ק' (2007). אי-שוויון בהשכלה הגבוהה בישראל, פרלמנט 54, המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- שקד, א' (2004). הקשר בין תמיכה חברתית, תמיכה זוגית ומספר הילדים במשפחה לבין מתח תפקיד בקרב אמהות צעירות משכילות: השוואה בין נשים דתיות וחילוניות, עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- תורג'מן גולדשמידט, א' (1996). "יחסי הנישואין והתמיכה של בני זוג סטודנטים", עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת בר-אילן.
- Estes, D. K. (2011). Managing the Student-Parent Dilemma: Mothers and Fathers in Higher Education, *Symbolic Interaction* 34 (2), pp. 198–219.
- Feldman, S. D. (1974). *Escape from the doll's house*, New York: McGraw-Hill Book co.
- Gioia, J. & Herman, R. (2005). Career Planning for the 21st century, *Futurist* 39 (6), pp. 51–55.
- Jamieson, A. (2007). Higher Education Study in Later Life: What is the Point? *Ageing and Society* 27, pp. 363–384.
- Padula, M. A. (1994). Reentry Woman: A Literature Review with Recommendations for Counseling and Research, *Journal of Counseling and Development* 73 (1), pp. 10–16.
- Ricco, R. & Sabet, S. (2009). College Mothers in the Dual Roles of Student and Parent Implications for their Children's Attitudes toward School, *Merrill-Palmer Quarterly* 55 (1), pp. 79–110.

- Schneer, J. A. & Reitman, F. (1993). Effects of Alternate Family Structures on Managerial Career Paths, *Academy of Management Journal* 36 (4), pp. 830-843.
- Schonfeld, I. S. (1991). Dimensions of Functional Social Support and Psychological Symptoms, *Psychological Medicine* 21, pp. 1051–1060.
- Springer, K. Parker, B. K., & Laviten-Reid, C. (2009). Making Space for Graduate Student Parents: Practice and Politics, *Journal of Family Issues* 30, pp. 435–457.
- Steck, L. (2005). "Negotiating the Demands of Postsecondary Education and Parenthood: The Institutional and Discursive Organization of Everyday Life among Undergraduate Students with Children," Paper presented at the 100th Annual Meeting of the American Sociological Association. Philadelphia, Pennsylvania.
- Van Rhijn, T. M., Smit Quosai, T., & Lero, D. S. (2011). A profile of Undergraduate Student Parents in Canada, *Canadian Journal of Higher Education* 41 (3), pp. 59–80.